

Київський університет імені Бориса Грінченка

ЗВЯГІНА ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛІВНА

УДК 94:327(438)«1507/1548»(043.3)

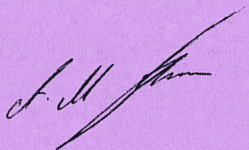
**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛІВСТВА
У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ В УМОВАХ МІЖДИНАСТИЧНОГО
СУПЕРНИЦТВА ЯГЕЛЛОНІВ І ГАБСБУРГІВ (1507–1548 РР.)**

07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Запорізькому національному університеті.

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент
Нестеренко Людмила Олексіївна
Запорізький національний університет
професор кафедри всесвітньої історії та
міжнародних відносин

Офіційні опоненти:

доктор історичних наук, професор
Дятлов Володимир Олександрович
Національний університет «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка
професор кафедри всесвітньої історії,
перший проректор,
проректор з науково-педагогічної роботи

кандидат історичних наук, доцент
Ціватий Вячеслав Григорович
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
доцент кафедри нової та новітньої історії
зарубіжних країн,
заступник декана з науково-педагогічної
та навчальної роботи Історичного факультету

Захист відбудеться «10» жовтня 2018 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.02 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, пр. Маршала Тимошенка 136.

Автореферат розісланий «05» вересня 2018 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

І. В. Горпинченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На межі XV–XVI ст. Європа вступила в нову еру, особливістю якої стало формування національних держав та початок оформлення і інституалізації системи міжнародних відносин. Відбувся процес монополізації зовнішньої політики державою, а середньовічні уявлення про світовий порядок поступово відходили в минуле. Зіткнення економічних, політичних, релігійних та територіальних інтересів склало основу міжнародної політики, визначивши її головні напрями. Це проявлялося у локальних конфліктах, що набули загальноєвропейського значення. З одного боку, це війни, що точилися за престиж окремих династій. З іншого – династичні стосунки, які виступали в якості обґрунтування конкретних стратегічних цілей окремих держав.

Польське королівство в період Пізнього Середньовіччя – на початку Раннього нового часу досягло піку свого економічного та політичного піднесення і вважалося невід’ємною складовою християнського світу. Кривська унія 1385 р. слугувала точкою відліку для концентрації влади династії Ягеллонів на теренах Центрально-Східної Європи. За часів правління Казимира IV до союзу Польщі і Великого князівства Литовського вдалося долучити корони Чехії та Угорщини. Створення такого політичного об’єднання на династичній основі визначило зовнішню політику королівства – зміцнення та розширення територій об’єднаних під егідою династії Ягеллонів.

Дослідження місця та ролі Польщі у міжнародній політиці періоду Раннього нового часу дає можливість прослідкувати особливості становлення європейських держав та дипломатичних відносин. Зовнішня політика Сигізмунда I визначила територіальні межі та статус країн регіону на політичній мапі. Вона вказала на потребу відходу від ідеї об’єднання Європи навколо хрестових походів до більш прагматичної політики у дипломатичній сфері і вибору союзників для реалізації поставлених цілей.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною наукових програм, спрямованих на вивчення ролі Центрально-Східного регіону в історії Європи, в рамках Історичного факультету Запорізького національного університету – Міжнародні відносини та політичний розвиток зарубіжних країн (шифр НТР – 0114U002651). Робота пов’язана з дослідженнями та проектом Міжнародного Вишеградського фонду (№ 51601017) та історичними розробками Музею історії Польщі.

Тему дисертації затверджено на засіданні Науково-технічної Ради Запорізького національного університету (протокол № 1 від 21 січня 2013 р.) та уточнено на Науково-технічній Раді Запорізького національного університету (протокол № 9 від 20 квітня 2017 р.).

Мета дослідження: на основі комплексного аналізу історіографії та джерел охарактеризувати зовнішню політику та дипломатію Сигізмунда I Ягеллона у Центрально-Східній Європі. Визначити роль і місце Польського королівства в системі європейських міжнародних відносин на фоні посилення політичного впливу династії Габсбургів у першій половині XVI ст.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- 1) узагальнити та проаналізувати стан наукової розробки питання, охарактеризувати джерельну базу та основні принципи і методи дослідження;
- 2) визначити особливості формування зовнішньої політики Сигізмунда I у 1507–1515 рр. на фоні міжособистісних відносин представників династії Ягеллонів та їх вплив на міжнародну ситуацію в Центрально-Східній Європі;
- 3) з'ясувати специфічні риси зовнішньої політики Польського королівства в період 1516–1525 рр.;
- 4) охарактеризувати політику Сигізмунда I та її результати в умовах королівських виборів у Чехії та Угорщині;
- 5) окреслити позицію Польського королівства під час боротьби за владу між Яношем Заполя та Габсбургами в Угорщині впродовж 1526–1528 рр.;
- 6) встановити значення польської дипломатії в Центрально-Східній Європі в умовах включення Османської імперії до угорського конфлікту.

Об'єктом дисертаційної роботи є зовнішня політика Польського королівства у Центрально-Східній Європі в першій половині XVI ст.

Предметом дослідження є зміни політичного статусу Польського королівства у Центрально-Східній Європі, особливості формування династичних і дипломатичних відносин за часів правління Сигізмунда I в умовах міждинастичного суперництва Ягеллонів і Габсбургів у 1507–1548 рр.

Хронологічні межі дисертації охоплюють період з 1507 по 1548 р. Нижня хронологічна межа 24 січня 1507 р. пов'язана з коронацією Сигізмунда I Ягеллона на трон Польського королівства. Його правління охопило першу половину XVI ст. й вирізнялося появою нових рис у зовнішній політиці та дипломатії на тлі загальноєвропейських міжнародних конфліктів того часу.

Верхня хронологічна межа – 1548 р., смерть Сигізмунда I та початок правління Сигізмунда II Августа (1548–1572 рр.). Переломний період для польської дипломатії, пов'язаний з відходом королівства від участі в масштабних конфліктах того часу. З метою виокремити правління Сигізмунда I як особливого періоду у зовнішній політиці Польщі та європейських міжнародних відносин автор звертається до XV ст. і другої половини XVI ст.

Територіальні межі дослідження – охоплюють терени Центрально-Східної та Західної Європи. В окремих випадках території Османської імперії та Великого князівства Московського в контексті їх зовнішньо-політичної експансії в Європі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі джерел та історіографії досліджено формування зовнішньої політики Сигізмунда I на фоні боротьби Ягеллонів та Габсбургів за статус провідної сили у Центрально-Східній Європі. Визначені особливості дипломатії, династичних та союзницьких відносин Польського королівства у першій половині XVI ст., як складової міжнародних відносин Ранняго нового часу. При цьому *вперше*: на основі джерел та історіографії проведено комплексний аналіз зовнішньої політики Польщі в Центрально-Східній Європі за часів правління Сигізмунда I (1507–1548 рр.); доведено превалювання західного вектору над східним; продемонстровано особливості формування польського зовнішньо-політичного курсу першої половини XVI ст. в умовах співіснування країни з імперіями Габсбургів та Османів; визначено

специфіку боротьби Польського королівства за угорську корону, як окремої складової політики держави у 1526–1548 рр. *Уточнено*: характер та особливості міждинастичних відносин Ягеллонів; роль та значення політики Польського королівства та її дипломатії на перебіг війни в Угорщині. *Набуло подальшого розвитку*: вивчення особливостей проведення Першого Віденського конгресу 1515 р.; дослідження перебігу та результатів виборів імператора 1519 р.; встановлення ролі Османської імперії у європейській політиці першої половини XVI ст.; визначення напрямів експансії Габсбургів та розширення їхніх територій і впливу у Центрально-Східній Європі.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані фахівцями з історії для подальшого комплексного вивчення зовнішньої політики Польського королівства та європейських міжнародних відносин Ранняго нового часу; спростування міфу про периферійний статус країн Центрально-Східної Європи; при розробці та викладанні університетських курсів з «Історії країн Центрально-Східної Європи», «Міжнародних відносин та політичного розвитку зарубіжних країн», «Історії міжнародних відносин», при написанні підручників та навчальних посібників з історії.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною роботою, у якій викладено авторське бачення особливостей формування зовнішньої політики Польського королівства у Центрально-Східній Європі на фоні посилення політичного впливу династії Габсбургів у період 1507–1548 рр. Наукові результати та висновки належать автору та є його теоретичним і практичним внеском у розвиток історичної науки.

Апробація результатів дисертації. Апробацією результатів стало наукове закордонне стажування у рамках програми «Польський Еразмус для України» (вересень 2015 р. – березень 2016 р.) у Варшавському університеті (Республіка Польща), стажування в Музеї історії Польщі (вересень 2015 р.) (Республіка Польща), стажування при комісії ЮНЕСКО з питання історичної спадщини Центрально-Східної Європи (липень–серпень 2016 р.) (Республіка Польща) та робота в рамках міжнародного Вишеградського фонду (2016–2017 рр.).

Основні положення дисертаційної роботи доповідалися і обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях: III Міжнародна наукова конференція молодих вчених «Одеські читання. Актуальні проблеми історії, археології та етнології» (Одеса, 2011); 64 Міжнародна конференція молодих вчених «Каразінські читання» (Харків, 2011); II Міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам'яті Г. Бондаревського «Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин» (Луганськ, 2011); IV Міжнародна конференція «Наука, освіта, суспільство очима молодих» (Рівне, 2011); V Міжнародна наукова конференція молодих учених «Одеські читання. Актуальні проблеми історії, археології та етнології» (Одеса, 2013); IV, VII та IX Університетські науково-практичні конференції студентів та молодих вчених «Молода наука» (Запоріжжя, 2013, 2014, 2016); I та II Всеукраїнські науково-практичні конференції «Наддніпрянські читання» (Дніпропетровськ, 2014, 2016);

VIII Всеукраїнська наукова конференція «Богданівські читання» (Черкаси, 2014); Всеукраїнська науково-практична конференція «По той бік Дніпра: вплив контраверсійних образів «іншого українця» на формування ментальних кордонів» (Запоріжжя, 2015); Міжнародна наукова конференція «Європейська Реформація XVI ст. Історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)» (Запоріжжя, 2017).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 17 статей. З них 7 – статті у фахових виданнях, визначених переліком ДАК МОН України; 1 – в українському наукометричному виданні включеному до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus» та визначеного переліком ДАК МОН; 9 – в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації визначені поставленими завданнями та метою дослідження. Робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (397 позицій) і додатків. Повний обсяг дисертації – 215 стор., з них – 179 стор. основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність, визначена мета і завдання, об'єкт, предмет, хронологічні рамки та територіальні межі. Продемонстрована наукова новизна дисертаційної роботи, її практичне значення та зв'язок з науковими програмами та темами, а також апробація отриманих результатів та висновків.

У першому розділі «**Історіографія, джерельна база та методи дослідження**» зроблений огляд проблематики роботи у науковій літературі, надана характеристика джерел та визначенні основні принципи та методи дослідження і його категоріально-понятійний апарат.

У підрозділі 1.1. «*Стан наукової розробки проблеми*» проаналізовано праці, як вітчизняної, так і зарубіжної історіографії, які присвячені зовнішній політиці Польського королівства у першій половині XVI ст. Згідно зазначеної теми в історіографії можна виділити чотири періоди. Перший умовно відноситься до другої половини XIX – початку XX ст. У цей час у Польщі відбулось формування декількох наукових історичних шкіл – Краківської, Варшавської та Львівської. Спільною рисою для них стало визначення східного вектору у зовнішній політиці Сигізмунда I як пріоритетного, що на їх думку в подальшому призвело до занепаду І Речі Посполитої. Найбільш цінними є праці дослідників Львівської історичної школи, які охопили окремі питання польської дипломатії Раннього нового часу – Л. Коланковського, Ф. Конечного, Х. Ліске, Є. Паєвського, Л. Фінкеля, А. Хіршберга. Недоліком цих робіт є фрагментарність у дослідженні польської зовнішньої політики, вивчення окремих подій без залучення їх до ширшого контексту.

У Чехії та Угорщині дослідження з окресленої проблематики проходили у рамках національних історій. Науковці Західної Європи не приділяли окремої уваги Польщі, а роль країни у міжнародних відносинах розглядалася досить побіжно вважаючи її за периферію.

Другий етап в історіографії охоплює період між двома світовими війнами. Більшість робіт присвячено вивченню окремих аспектів польської дипломатії

у XVI ст. Також, це початок наукової діяльності авторитетної групи фахівців С. Кота, О. Халецького та В. Поцехи. У наступні десятиріччя вони започаткували цілі напрями наукових досліджень пов'язаних з вивченням та реконструкцією польської національної свідомості, змісту ягеллонської ідеї, теорії сарматизму та місця Польщі в Європі. Праці цих істориків залишаються актуальними до сьогодні.

Третій період розпочався після завершення Другої Світової війни і припав на 1950–1970-ті рр., коли на базі довоєнної історіографічної школи сформувалася група спеціалістів, які займалися дослідженням соціальних, економічних, культурних процесів І Речі Посполитої та її державних установ. До цієї групи входили, як молоді історики – Кш. Бачковський, М. Біскуп, Г. Лабуда, З. Войцеховський, А. Вищанський, так і довоєнні, які продовжували свою роботу, як в Польщі, так і на еміграції – В. Поцеха, С. Кот, О. Халецький, А. Пшибос та ін.

В історіографії країн Західної Європи дослідження з історії Польщі та її місця у системі міжнародних відносин в цей період продовжують носити фрагментарний характер. Чеські та угорські історики (А. Дівекей, В. Фельчак, Л. Контлер, Я. Марко, А. Срока) займалися лише окремими аспектами зовнішньої політики Сигізмунда I у ракурсі династичного конфлікту в Угорщині у XVI ст. Помітне місце в дослідженнях займала проблема османської експансії у першій половині XVI ст.

Новий етап у вивченні особливостей зовнішньої політики та дипломатії Польського королівства у першій половині XVI ст. розпочався у середині 1980-х рр. і триває до сьогодні. У цей час з'являється ряд досліджень присвячених політичній історії, дипломатії, міжнародним відносинам. Варті уваги роботи польських істориків А. Оджувольської-Кідави, А. Мончака, С. Камінського, М. Дучмал. На сьогодні видано ряд робіт з політичної та економічної історії Європи, де вагоме місце відведено історії Польщі періоду XV–XVI ст. У дослідженнях Г. Бірнбаума, Е. Броді, П. Вандича, Ф. Дворніка, Н. Девіса, У. Рішарда, П. Фіхтнера розглянуто сюжети пов'язані з дипломатією Сигізмунда I Ягеллона у контексті європейських міжнародних відносин першої половини XVI ст.

Питання зовнішньої політики Польщі у російській та українській історіографії, які довгий час були об'єднані в єдину історичну школу в рамках марксистської ідеології має скоріше не етапи, а напрями свого розвитку. Перший, займається розробкою та вивченням історії Польщі у XVI ст. у контексті загальної історії. У другому переважає розробка питання взаємовідносин Польського королівства з Великим князівством Московським, Кримським ханством та Османською імперією у кінці XV–XVI ст. Обидва напрями розглядають зовнішню політику Польщі та її міжнародну діяльність виключно у площині інтересів королівства на Сході.

Можна зробити висновок, що історіографія досліджуваного питання має фрагментарний характер. Важливим моментом є те, що традиційно зовнішня політика Польщі вивчається в рамках діяльності на Сході і її відносин з Великим князівством Московським та Османською імперією без урахування ролі держави в Центральній-Східній Європі.

Підрозділ 1.2. «Джерельна база дослідження» демонструє, що під час написання дисертації використаний великий та різноплановий масив джерел, які

відносяться до першої половини XVI ст. Це дало можливість провести комплексний та всебічний аналіз досліджуваних явищ. Джерела використані у дисертації відповідно до характеру походження можна умовно поділити на дві групи – урядові та неурядові документи. До урядових належать закони, укази, нормативно-правові акти, сеймові постанови, розпорядження королів, канцлерів та віце-канцлерів, привілеї, гарантійні листи та посольські інструкції, звіти, тексти мирних угод та міжнародні договори. Другий блок це документи особистого характеру, які виражають неофіційну позицію урядовців та членів королівських родин – щоденники, мемуари, історичні хроніки, автобіографії, кореспонденція та приватне листування.

Основою для написання роботи стало використання ряду неопублікованих джерел, які зберігаються на території Польщі у Головному архіві давніх актів у Варшаві (Archiwum Główne Akt Dawnych), Національній бібліотеці у Варшаві (Biblioteka Narodowa, Zbiór Mikrofilmów), бібліотеці князів Чарторийських та Ягеллонській бібліотеці у Кракові (Biblioteka książąt Czartoryskich, Biblioteka Jagiellońska) та матеріалів національного закладу ім.Оссолінських у Вроцлаві (Zakład Narodowy im. Ossolińskich). Переважна частина з них є копіями неопублікованих фоліантів «Актів Томіціана» з бібліотеки Чарторийських у Кракові і розкривають особливості відносин між представниками династії Ягеллонів на фоні їх особистої кореспонденції та листування короля Сигізмунда I з польськими урядовцями.

Окремо слід виділити збірку мікрофільмів Національної бібліотеки у Варшаві під назвою «Теки Римські» (Teki Rzymskie). Вивчення цих документів надало можливість реконструювати зовнішню політику Польщі першої половини XVI ст. через призму відносин країни з Апостольським престолом.

Одним з найважливіших неопублікованих джерел з історії польської дипломатії XVI ст., що знаходиться у Головному архіві давніх актів у Варшаві, є Метрика Коронна (Metryka Koronna) – книга реєстрації, записів і декретів польської канцелярії у період з 1447 по 1795 рр. При написанні дисертації використовувались матеріали з розділу Метрики Коронної – Книги Посольств (Libri Legationum) та Книги Записів (Libri Inscriptionum), які ніколи до цього не публікувались. Ці документи є важливим джерелом до вивчення зовнішньої політики Польського королівства і специфіки організації та функціонування тогочасної дипломатії.

Важливим неопублікованим зібранням є документи під назвою «Теки Нарушевича» (Teki Naruszewicza). Вони представлені різноманітними матеріалами, актами, постановами сейму, привілеями, інструкціями, королівською та приватною кореспонденцією, донесеннями. Частина документів знаходиться у бібліотеці ім. Оссолінських у Вроцлаві, Курницькій бібліотеці у Курнику та у відділі зібрань рукописів та стародруків Національної бібліотеки у Варшаві. Робота з ними дала змогу проаналізувати не тільки особливості формування зовнішньополітичних концепцій при королівському дворі Сигізмунда I, але й визначити приховані мотиви та реконструювати реальні політичні цілі Ягеллонів. Рукописи з Ягеллонської бібліотеки та національного закладу ім. Оссолінських стали важливим джерелом для вивчення польсько-габсбурзьких відносин, визначення цілей та результатів окремих

посольських місій Сигізмунда I до угорського королівського двору, імператора та до Османської імперії.

Опубліковані джерела широко представлені рядом документальних збірок, які містять актові постанови, офіційну та приватну кореспонденцію королів та урядовців з Угорщини, Чехії, Австрії, Німеччини, Англії, Франції та Туреччини. Важливим, хоча і досить суб'єктивним джерелом, є польські хроніки, опубліковані ще у XVI ст. і перевидані вже впродовж XVIII, XIX та XX ст. В роботі використано «Хроніку Польську» М. Бельського (Kronika polska Marcina Bielskiego), «Дії в Короні Польській» Л. Гурницького (Dzieje w Koronie Polskiej), «Хроніку Польську» М. Кромера (Kronika Polska) та «Історію Польщі» Я. Длугоша (Historiae Polonicae). Ці джерела відображають настрої, ідеологію та позицію тогочасного королівського двору.

У підрозділі 1.3. «*Методи і понятійно-категоріальний апарат дисертаційної роботи*» визначено основні принципи, методи та ключові поняття дослідження. Методологічною основою дисертації стало застосування принципу історизму, орієнтація на конкретно-історичний підхід до вивчення специфіки формування зовнішньої політики. Процес реалізації дослідження здійснений за принципом об'єктивності через комплексний аналіз різноманітних за своїм походженням та характеристиками джерел. Принцип системності дозволив розглянути об'єкт роботи у вигляді складної системи, де зовнішня політика Сигізмунда I в Центральній-Східній Європі представлена як ключовий елемент загальноєвропейських міжнародних відносин.

При написанні дисертації використано й інші загальнонаукові (аналіз і синтез, історичний, системно-структурний) та спеціально-історичні (аксіологічний, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, періодизації, історико-генетичний, футурорспективний та ретроспективний) методи наукового дослідження. Аналіз і синтез застосовувалися з метою встановлення місця королівства в системі європейських міжнародних відносин. Історичний метод розкриває зміни об'єкту у часі. Застосування аксіологічного методу дозволило оцінити події на міжнародній арені у першій половині XVI ст. та роль у них династії Ягеллонів. За допомогою методу періодизації визначено основні етапи політики Сигізмунда I Ягеллона у Європі згідно з трансформацією його пріоритетів у сфері дипломатичних відносин та у рамках державних інтересів. Проблемно-хронологічний метод надав змогу розділити дослідження на окремі частини відповідно до часових періодів та змістового наповнення. Важливим є застосування футурорспективного та ретроспективного методів, які окреслили передумови формування зовнішньої політики Сигізмунда I та її результати у наступні періоди.

Другий розділ дисертаційної роботи «**Ягеллони і Габсбурги: боротьба за вплив у Центральній-Східній Європі (перша чверть XVI ст.)**» присвячений дослідженню міждинастичних відносин та політики Сигізмунда I Ягеллона у Центральній-Східній Європі у перші десятиріччя його правління на фоні політичного протистояння з імператорською династією Габсбургів.

У підрозділі 2.1. «*Ягеллони в умовах суперництва з Габсбургами (1507–1515 рр.)*» встановлено, що після коронації на польський трон Сигізмунда I

Ягеллона у 1507 р. відбулись значні зміни у відносинах між Польським королівством, Чехією та Угорщиною. За ініціативи польського короля здійснено спробу створення єдиної лінії на міжнародній арені шляхом сумісної координації зовнішньої політики в середині династії. Це обумовлено дружніми стосунками, які пов'язували нового монарха і його старшого брата чеського та угорського короля Владислава II Ягеллона.

Після 1507 р. польський монарх уклав ряд договорів з королівствами Чехії та Угорщини, які мали встановити союзні відносини і вирішити спірні територіальні проблеми. Зокрема, Сигізмунд I погодився на відмову від протекторату над князівством Молдавським на користь Угорщини. Паралельно він зробив спробу закріпити слабкі політичні позиції брата у підвладних йому країнах через залучення місцевої шляхти на сторону Ягеллонів. Для цього, у 1512 р. уклав союзний договір про взаємну підтримку з однією з найвпливовіших угорських магнатських родин Заполья. Ця угода носила таємний характер і за своїм змістом спрямовувалась проти Габсбургів, як спільних ворогів Польщі та Угорщини. Домовленості закріпили шлюбом між Сигізmunдом I та Барбарою Заполья.

Антигабсбурзька діяльність стала причиною росту політичного тиску імператорської династії Габсбургів на Ягеллонів, що загрожувало Владиславу II втратою корони. У свою чергу, Сигізмунд I зіштовхнувся з небезпекою створення антипольської ліги під егідою імператора Максиміліана I між Габсбургами, Великим князівством Московським та Тевтонським орденом. До того ж, королівству загрожувала війна з Лівонським орденом та Кримським ханством. Ситуація кардинально змінилася у 1514 р. Габсбургів виснажив черговий етап Італійських війн. Угорщина виявилась безпомічною перед наступом Османів на Балканах і селянським повстанням Дожи. Польща через персональну унію з Великим князівством Литовським проводила перманентні війни на своїх східних кордонах з Великим князівством Московським, яке оголосило політику «збору земель Руських», претендуючи на територіальний спадок по Київській Русі. В цей час папа римський на фоні зростаючої небезпеки зі сторони Османської імперії потребував допомоги королівства у обороні східних кордонів Європи і вимагав припинити конфлікт між Ягеллонами і Габсбургами.

Перед початком перетрактацій об'єднані сили Польського королівства та Великого князівства Литовського одержали блискучу перемогу над московським царем під Оршею. Це хоч і не повернуло Ягеллонам втрачений Смоленськ, але продемонструвало військову силу держави та зміцнило позиції Сигізmunда I на міжнародній арені. Результатом стали тристоронні переговори між Владиславом II, Сигізmunдом I та Максиміліаном I у 1515 р. В історіографії ця подія має назву Першого Віденського конгресу. Під час конгресу підписано союзницьку угоду, яка нормалізувала відносини між Ягеллонами і Габсбургами, гарантувала взаємну підтримку проти Османів та створила ілюзію стабільності в регіоні. Визначено послідовність та права наслідування чеської та угорської корони представниками кожної з династій. Договір мав контрверсійний зміст і далекосяжні наслідки.

У підрозділі 2.2. *«Центральноевропейська політика Польщі у 1516–1525 рр.»* досліджено особливості формування зовнішньої політики Сигізmunда I в умовах

династичних змін, виборів імператора 1519 р. та посилення наступу Османської імперії на Балканах.

Після смерті Владислава II у 1516 р. корону Чехії та Угорщини успадкував його малолітній син Людовік II. Незважаючи на постанови Віденського конгресу 1515 р. щодо опіки над сином Владислава II, у разі його передчасної смерті, Сигізмундом I та імператором Максиміліаном I, чеські та угорські стани створили раду регентів, яка не допустила до влади іноземних монархів, що стало причиною значного погіршення відносин між Ягеллонами. Відображенням цього стали вибори імператора у 1519 р. Після смерті Максиміліана I Габсбурга головними претендентами на імператорську корону виступили його онук Карл I король Кастилії та Арагону та король Франції Франциск I. На початку виборчих перегонів існував сумнісний проєкт Венеціанської Республіки і Ватикану щодо обрання Сигізмунда I на імператорський трон, який не вдалось втілити у життя через відмову чеської шляхти його підтримати. Під час організації та підготовки до виборчого сейму Сигізмунд I звернувся до племінника Людовика II, чеських та угорських станів із закликом скоординувати спільну політику та отримати найбільші дивіденди для всіх ягеллонських країн від підтримки того чи іншого кандидата. Незважаючи на це, чеська шляхта у результаті підкупів і Людовік II під тиском свого прогабсбурзького оточення, віддали голос на користь Карл I, коронованого пізніше як Карла V.

Іншим прикладом розколу в династії Ягеллонів стала політика центральноєвропейських країн щодо Османської імперії. З приходом до влади Сулеймана I у 1520 р. всі попередні угоди скасовувалися. У 1521 р. Османи захопили Белград та завдали поразки хрестоносцям на Родосі у 1522 р. В умовах посилення турецької експансії польський король обрав політику укладення короткострокових мирних договорів з Портою. Сигізмунд I вважав, що марно сподіватися на підтримку з Риму чи від інших європейських країн в умовах браку коштів, династичних протиріч та Італійських війн. До тактики укладення договорів з Османами він намагався схилити і Людовіка II. Незважаючи на це, чеський та угорський король під впливом своїх радників, прогабсбурзькі налаштованого оточення та папи римського, відмовився від переговорів з султаном і розпочав організацію військової кампанії. Хрестовий похід 1526 р. ознаменувався крахом та спричинив до загибелі Людовика II.

У третьому розділі дисертаційної роботи **«Династичні змагання Польського королівства за корони Чехії та Угорщини»** здійснено аналіз політичних процесів у регіоні та визначено вплив на них польської дипломатії після подій 1526 р.

У підрозділі 3.1. *«Дипломатичне протистояння за чеський та угорський трон»* охарактеризовано політичну ситуацію у Центрально-Східній Європі після нищівної поразки чесько-угорсько-хорватських військ проти Османської імперії під Могачем 29 серпня 1526 р. і смерті короля Людовика II. Трон Чехії та Угорщини став вакантним, що визначило початок дипломатичної боротьби за нього. Відповідно до середньовічної традиції обидві корони були виборні. Перші вибори відбувалися в Чехії. Австрійський ерцгерцог Фердинанд I Габсбург, рідний брат імператора Карла V, висунув свою кандидатуру апелюючи на домовленості часів

Першого Віденського конгресу та родинні зв'язки з Ягеллонами – шлюб з Анною донькою Владислава II та рідною сестрою загиблого Людовіка II. При цьому, Сигізмунд I голова династії Ягеллонів і останній її представник по чоловічій лінії вважав корони Чехії та Угорщини своїми. Це стало причиною того, що польський король на виборчій сеймі до Праги не надіслав заздалегідь посольства, помилково сподіваючись на запрошення від самої чеської шляхти. В результаті Фердинанд I Габсбург був обраний на чеський трон.

Під час виборів в Угорщині польський король, врахувавши помилки чеських виборів, заздалегідь сформував посольство з метою висунення власних претензій на корону. Сигізмунд I розраховував на підтримку угорської шляхти, зокрема могутньої родини Заполья, з якою у попередній період його пов'язували союзний договір і родинні зв'язки. Король пропонував шляхті об'єднати країни в рамках персональної унії, що допомогло б захистити Угорщину від Османської імперії. Незважаючи на це, трансільванський воевода Янош Заполья, який мав власні амбіції і плани на корону, зміг провести вибори до прибуття польських послів. 11 листопада 1526 р. частина угорської шляхти проголосила його королем. Фердинанд I Габсбург не мав наміру віддавати владу в країні місцевим магнатам і 17 грудня 1526 р. провів власні вибори. Таким чином, в Угорщині встановилося двовладдя.

У підрозділі 3.2. *«Роль Польщі на першому етапі збройного протистояння між Яношем Заполья та Фердинандом I Габсбургом»* проаналізовано позицію Польського королівства на міжнародній арені та зовнішньополітичну стратегію Сигізмунда I Ягеллона щодо Угорщини на фоні початку війни між Яношем Заполья та Фердинандом I Габсбургом після подвійних виборів 1526 р.

В умовах політичної конфронтації з Габсбургами та існування загрози створення антипольського союзу, Сигізмунд I не мав можливості відкрито виступити проти імператорської династії. У той же час, підтримка Заполья для польського короля давала надію на збереження впливу в країні та унеможливлювала посилення Габсбургів. Сигізмунд I офіційно оголосив про нейтралітет власної держави в угорському конфлікті, а свою роль в ньому визначив в якості посередника між Габсбургом та Заполья. На неофіційному рівні Польське королівство надавало підтримку трансільванському воеводі. У цей час Франція, мріючи про гегемонію в Європі, зацікавилася кандидатурою Заполья, що стало причиною початку переговорів та укладення союзних зобов'язань з ним. Валуа не бажали допустити встановлення влади Габсбургів у Центрально-Східній Європі. До того ж, угорський конфлікт залишався вигідним для Франції з точки зору відтягнення частини сил Габсбургів з Італії. До союзу Франциск I намагався залучити і Польщу, але Сигізмунд I не бажав йти на відкриту конфронтацію з імператорською династією.

У 1528 р. Янош Заполья зазнав нищівної поразки під Шиною. Трансільванський воевода з рештками військ втік до Польщі, де знайшов притулок у маєстностях гетьмана коронного Яна Тарновського. Сигізмунд I, у свою чергу, незважаючи на політичний тиск з боку Габсбургів та їх погрози не видав Яноша Заполья та надав йому залізного листа, який гарантував безпеку і захист. Поразка трансільванського воеводи створила ризик захоплення влади в Угорщині Габсбургами та втрати Ягеллонами Центрально-Східної Європи, з однієї сторони.

З іншої – Янош Заполья розпочав пошук союзників і комплектування війська для продовження боротьби, що визначило наступний етап протистояння.

Четвертий розділ роботи **«Угорська політика Сигізмунда I між Габсбургами і Османською імперією»** присвячений дослідженню політичного впливу Польського королівства на конфлікт в Угорщині після включення до нього турків.

Підрозділ 4.1. *«Польська дипломатія у війні між Габсбургами і Османами (1528–1534 рр.)»* визначає роль Польщі на другому етапі війни в Угорщині. За порадою примаса Польщі Яна Ласького та завдяки діяльності в якості посла його племінника Ієроніма Ласького, Яношу Заполья вдалося встановити союзницькі відносини з Османською імперією. Це дало змогу трансільванському воеводі, спираючись на турецькі сили, повернутись до Угорщини та відвоювати втрачені території після битви під Шиною. Польський король у своїй зовнішній політиці намагався докласти всіх зусиль аби Янош Заполья та Фердинанд I Габсбург уклали перемир'я. Ця роль на міжнародній арені дозволила Сигізмунду I впливати на розвиток подій в Угорщині. У 1530 р. польський король за підтримки імператора та султана був одним з ініціаторів організації з'їзду у Познані між Яношем Заполья і Фердинандом I Габсбургом. Під час нього Польща не полишала надії вирішити власні зовнішньополітичні виклики, зокрема заручитися підтримкою Порту у врегулюванні на свою користь конфлікту з васалом султана Молдавським князівством щодо Покуття. Хоча цей з'їзд не вирішив питання поділу влади в Угорщині, але встановив мир в країні, дав змогу обом сторонам конфлікту перегрупувати сили та відтермінував наступ Османів на Балканах. При цьому, визнаючи за Сигізмундом I статусу гаранта дотримання умов мирних угод посилюючи позиції Ягеллона як в регіоні, так і на міжнародній арені. Це дозволило польському королю у 1533 р. підписати вічний мир з султаном, не втративши при цьому позиції країни при папському дворі та серед європейських держав.

У підрозділі 4.2. *«Угорський конфлікт у політиці Сигізмунда I Ягеллона (1535–1548 рр.)»* визначена позиція Польщі після завершення дії Познанського миру 1535 р. та під час поновлення воєнного протистояння між Яношем Заполья та Фердинандом I Габсбургом. Турецькі гарнізони, надані султаном трансільванському воеводі, не залишили країни після завершення військових дій як сподівалося. Це викликало занепокоєння усіх учасників конфлікту на фоні посилення політичної залежності Яноша Заполья від Порту. Початок діалогу та пошук шляхів встановлення миру між двома королями знайшов своє відображення у підписаному Надьварадському договорі 1538 р. Відповідно до його умов визнано та закріплено поділ Угорщини між Яношем Заполья та Фердинандом I Габсбургом. Після смерті трансільванського воеводи королівський титул зберігався тільки за династією Габсбургів, а підконтрольні Заполья території відходили під їх керівництво. У разі появи у останнього нащадків, вони отримували у ленне володіння князівство Трансильванія. Договір носив таємний характер і фактично спрямовувався на нівелювання турецького впливу в країні та недопущення Османів до панування на підконтрольних Заполья територіях. Польське королівство, зважаючи на укладений у 1533 р. вічний мир з султаном, на офіційному рівні

не бажало брати участь у цьому з'їзді та виступати гарантом його результатів. У той же час, Сигізмунд I зробив спробу скористатись зі встановленого миру та нормалізації відносин між двома угорськими королями. У 1539 р. він уклав династичні договори з Габсбургами та погодився на одруження власної дочки Ізабелли та Яноша Заполья, через яку планував закріпити вплив на угорські справи. Незважаючи на вдалі дипломатичні кроки, Ягеллонам не вдалось утримати свої позиції в Угорщині через смерть трансільванського воєводи у кінці 1539 р. та поновлення війни в країні у 1540 р. Результатом цих подій стала окупація половини Угорщини турками, які перетворили її на частину імперії. Поділ країни між Османами та Габсбургами повністю нейтралізував можливість втручання польського короля в угорську політику. Ягеллони на державному рівні більше не брали участі у суперечці за владу в Угорщині та відмовилась від усіх претензій на неї.

У **висновках** сформульовано основні положення дисертації.

1. У дисертаційній роботі здійснено огляд стану наукової розробки проблеми визначення місця Польського королівства у міжнародних відносинах Центрально-Східної Європи першої половини XVI ст. Аналіз історіографії з окресленої проблематики встановив її фрагментарний характер. Незважаючи на вже існуючу велику кількість робіт з історії Польщі періоду Ранняго нового часу, більшість наукових праць все ж присвячені вивченню східного вектору зовнішньої політики країни як пріоритетного в рамках відносин королівства з Великим князівством Московським, Османською імперією та Кримським ханством. Вони на жаль не враховували процеси, які проходили у Центрально-Східній Європі та стали складовою частиною дипломатії Польщі, як суб'єкта загальноєвропейських міжнародних відносин.

Залучення широкого кола різноманітних за своїм змістом і характером неопублікованих та опублікованих джерел (як офіційних, так і приватних документів) дозволило вирішити поставлені в дисертації завдання. Примітним є те, що вони мають не тільки польське походження, а репрезентують усі сторони зовнішньополітичного протистояння – Австрію, Німеччину, Угорщину, Чехію та Османську імперію, та є результатом діяльності широкого кола європейських владних інституцій.

2. Встановлено, що Сигізмунд I Ягеллон після коронації на польський трон продовжив лінію закладену Казимиром IV, щодо закріплення провідної ролі династії Ягеллонів у Центрально-Східній Європі. Головним супротивником у реалізації цих амбітних планів виступали Габсбурги. В наслідок угод та історичних перепитів корони Чехії та Угорщини почергово належали кожній з династій, а шлюбні зв'язки між ними ще більше ускладнювали ситуацію.

Головною метою політики Сигізмунда I у 1507–1515 рр., на відміну від його попередників, стало об'єднання династії Ягеллонів в єдиний політичний табір для проведення спільної зовнішньої політики, посилення власних позицій і нівелювання впливу Габсбургів в регіоні. Для цього польський король намагався перебудувати відносини між Ягеллонами на зразок імператорської родини, коли всі працюють узгоджено заради єдиної мети і престижу династії. Сигізмунд I вважав

за потрібне притягнення на свій бік не тільки брата Владислава II, але й чеську та угорську шляхту, яких пов'язувало б з Ягеллонами підданство, союзні договори і навіть родинні зв'язки. Слабка позиція Владислава II у підвладних йому державах, відсутність хисту до влади та страх втрати корони на користь популярного серед угорської шляхти воеводи трансільванського Яноша Заполья, на тлі тиску зі сторони імператора Максиміліана I Габсбурга стали причиною поступового відходу від ідеї спільної династичної стратегії з братом. У той же час, імператор використовував всі засоби для послаблення активності Сигізмунда I на міжнародній арені. Він не тільки зробив спробу створити антипольський союз, але й, шляхом політичних інтриг намагався знищити авторитет Ягеллона при європейських королівських дворах.

Плани Габсбургів зазнали краху у 1514 р. на фоні міжнародної ситуації в Європі, а також після блискучої перемоги Польського королівства під Оршею. Вона дала змогу Сигізмунду I виступати на рівних з імператором під час переговорів у 1515 р. названими в історіографії Першим Віденським конгресом. Його підсумок – нормалізація відносин між Ягеллонами і Габсбургами та підписання шлюбних договорів. Незважаючи на негативні оцінки результатів конгресу частиною істориків, слід визнати, що під час його роботи кожен з учасників зміг реалізувати попередньо визначені цілі. Трактатування домовленостей 1515 р. як повної поразки ягеллонської дипломатії, а також покладання провини на Сигізмунда I за втрату корон Чехії та Угорщини в майбутньому є не доцільним. Варто зауважити, що Сигізмунд I не міг вплинути на шлюбні рішення, які хоч і були підтвержені під час конгресу, але підготовлені попередніми договорами 1463, 1491, 1505, 1506 рр. За таких обставин можна ствердити, що польський король отримав максимум з можливого. Зважаючи на міжнародну ситуацію Сигізмунд I вважав конгрес засобом притягнення імператора на свій бік і знищення можливості створення широкої антипольської коаліції, що йому безумовно вдалося.

Окремо слід відзначити, що розцінюючи з перспективи сьогодення, ми розуміємо якими фатальними виявилися результати договору для панування Ягеллонів в Чехії та Угорщині, але з точки зору учасників Першого Віденського конгресу саме ці пункти видавались лише формальностями. На момент його проведення домовленості 1515 р. для кожної зі сторін мали рівнозначний характер.

3. З'ясовано специфіку зовнішньої політики Польського королівства в період 1516–1525 рр. У 1516 р. після смерті Владислава II та сходження на трон Людовика II Ягеллона відбулись зміни усередині династії, що вплинуло на конфігурацію сил в регіоні. Потужним каталізатором цих перетворень стали вибори імператора Священної римської імперії германської нації у 1519 р. Сигізмунд I від імені Людовика II і в якості його опікуна виступав як самостійний суб'єкт міжнародних відносин у згаданих подіях. Під час проведення передвиборчої кампанії зусилля польського короля спрямовувалися на відстоювання державних та династичних інтересів через переговорний процес з головними претендентами на імператорську корону. В результаті інтриг, слабкості позицій Людовика II та підкупів чеської шляхти Габсбургами, польський король не зміг вплинути на сам процес обрання імператора і під тиском представників Богемії вимушено погодився підтримати кандидатуру Карла I Габсбурга.

У польській історіографії участь Сигізмунда I у виборах 1519 р. традиційно вважається дипломатичною поразкою. Це твердження ґрунтується на тезі, що королівство мало всі шанси отримати неабиякі зиски від підтримки того чи іншого кандидата на імператорський трон, але фактично знехтувало ними. Потрібно визнати, що така точка зору спрощує події 1519 р., відкидаючи той факт, що польський король не діяв самостійно, а зважав на позицію угорських та чеських станів. Хоча Карл I не виконав передвиборчих вимог Сигізмунда I, все ж підтримка його кандидатури мала для Польщі і ряд позитивних моментів. По-перше, новий імператор відкинув чергові пропозиції Великого князівства Московського щодо створення союзу проти Польщі. По-друге, Габсбург погодився на вирішення питання з Тевтонським орденом шляхом арбітражного суду. По-третє, проблема італійського спадку польської королеви об'єктивно не могла бути вирішеною ні Габсбургами, ні Валуа в умовах війни на Апеннінському півострові.

Для Польського королівства підтримка Габсбургів на імператорських виборах мала подвійне значення. З одного боку, Сигізмунд I зміг в подальшому встановити мирні відносини з імператорською династією, відновивши умови угоди 1515 р. З іншого, у ретроспективі, даючи оцінку подіям 1519 р. Габсбурги створили плацдарм, який в майбутньому надав їм значну перевагу над ягеллонськими державами в Центрально-Східній Європі. Події 1519 р. продемонстрували неможливість вироблення спільної політичної стратегії між королями династії Ягеллонів та їх кардинальну політичну різновекторність. Проблема полягала не тільки в неузгодженості політики під час виборів імператора, але й в тому, що відсутність реальної влади у Людовика II дозволяла магнатам діяти виключно у власних інтересах.

Справжнім випробуванням для польсько-угорських відносин стали 1520-ті рр. Міжнародна ситуація в Європі на фоні посилення експансії Османської імперії все більше загострювалась. Сигізмунд I укладав короткострокові мирні угоди з Портою, які постійно намагався пролонгувати. Така стратегія дозволяла зберігати відносний спокій на південних кордонах королівства й водночас не викликала обурення Риму. Польський король неодноразово звертався до Людовика II та його радників взяти це за основу у побудові відносин з Османами. В силу власних амбіцій та політичних обставин угорський та чеський король відповів відмовою. Слід також зазначити, що фактично Людовик II не керував підвладними йому країнами. За нього це робили магнати зі складу регентських рад та радники короля курфюрсти Саксонський та Бранденбурзький. Останні мали міцний зв'язок з Габсбургами. В результаті відносини між Польщею та Угорщиною фактично зійшли нанівець. Як наслідок, нехтування Людовиком II турецької загрози стало причиною падіння Угорщини та його власної загибелі.

4. Охарактеризовано політику Польщі та її результати в умовах королівських виборів в Чехії та Угорщині у 1526 р. Це був поворотний пункт у зовнішній політиці Сигізмунда I. Смерть Людовика II під Могачем призвела до боротьби за встановлення контролю над Чехією та Угорщиною. Статус-кво між Ягеллонами і Габсбургами було порушено. При цьому, загроза виникнення конфлікту та ризик створення антипольської коаліції значно зменшували політичні шанси Ягеллона.

Під час виборів у Чехії Сигізмунд I не проводив активної дипломатичної кампанії, розраховуючи на свої права на престол як останнього представника династії згідно середньовічної традиції. У зв'язку з цим польський король очікував на те, що чеська шляхта самостійно надішле йому запрошення з пропозицією прийняти корону. Марні сподівання Сигізмунда I загальмували відправлення офіційного посольства до Праги. Натомість Фердинанд I Габсбург через своїх агентів проводив активну передвиборчу агітацію, яка включала в себе підкупи місцевої шляхти. В результаті польський король відправив на виборчий сейм офіційне посольство занадто пізно. Сигізмунд I втратив богемську корону на користь Фердинанда I. Ці події продемонстрували наївність та певну недбалість польської дипломатії.

Втрата можливості зайняти чеський трон спонукала Сигізмунда I включитися у боротьбу за угорську спадщину. Все ж, Ягеллон не проводив такої широкої агітації, а головне підкупів місцевої шляхти, як Габсбург. До того ж, в результаті інтриг Яноша Заполья Сигізмунд I був фактично усунутий від самого виборчого процесу. Підсумком стало прибуття польських делегатів на виборчий сейм в час коронації, що унеможливило зміну вибору мирним шляхом. Польський король не мав змоги розпочати війну і йому не залишилось нічого іншого, як прийняти факт сходження на угорський трон Заполья. Все ж, Сигізмунд I не полишав надії в подальшому впливати на події в країні через союзні відносини з новим королем.

У цей час Фердинанд I не мав наміру миритись з обранням Яноша Заполья і провів власні вибори, на яких його оголошено королем. Габсбург не вважав воеводу трансільванського за конкурента і був впевнений в тому, що швидко усуне останнього. З точки зору Фердинанда I це був шляхетський бунт без далекосяжних наслідків, тоді як в силу проблем на сході та через Османську загрозу він був впевнений, що Сигізмунд I не висуватиме претензій на угорську корону збройним шляхом. Розрахунки Габсбурга виправдали себе у ситуації з польським королем, але він недооцінив сили Заполья. В результаті виборів 1526 р. відбувся поділ країни, який розпочав збройний конфлікт між двома новообраними королями.

5. Окреслено позицію Польського королівства на першому етапі війни між Яношем Заполья і Фердинандом I Габсбургом в Угорщині у 1526–1528 рр., коли кожна зі сторін шукала союзників. В цей час позиція королівства, як однієї з найбільших та найвпливовіших держав Європи мала велике значення для перебігу війни. Саме тому обидва новообрані королі намагались залучитися підтримкою Ягеллона, пропонуючи йому укладення союзних договорів чи шлюбних контрактів. Сигізмунд I не бажав йти на конфлікт з Габсбургами і провокувати імператора на союз з московським царем. В той же час, він не мав наміру втрачати вплив Ягеллонів в Угорщині, які вважав за спадкові землі власної династії. Зважаючи на це, польський король на офіційному рівні обрав нейтралітет і взяв на себе роль арбітра в регулюванні протистояння. Фактично він був організатором всіх мирних переговорів і з'їздів між Заполья та Габсбургом у 1526–1528 рр., які проходили під його контролем, а також виступав гарантом виконання їх умов. Це не тільки дало перевагу у переговорах з обома сторонами та зберегло королівство від війни, але й підняло престиж Польщі на міжнародній арені та авторитет самого короля.

Незважаючи на це, неофіційно Сигізмунд I підтримував міцні контакти з Яношем Заполья з метою послаблення позицій Фердинанда I Габсбурга і закріплення власних династичних прав. Польський король розумів нерівність сил, тому намагався певним чином їх компенсувати і запобігти поразці Заполья. На цьому етапі можна говорити, що Сигізмунд I був готовий на поділ Угорщини. Співпраця з Яношем Заполья простежується у наданні військової допомоги (польські добровольчі загони) та навіть фінансової підтримки трансільванського воєводи самою королевою Боною Сфорцою. В той час, як Сигізмунд I ці дії вміло приховував за тонкою дипломатичною грою.

6. Встановлено значення польської дипломатії у Центрально-Східній Європі в умовах нового етапу угорського конфлікту у 1528–1548 рр. і включення до нього Османської імперії. У цей час змістом політики Ягеллона стало не тільки збереження власного впливу в регіоні, але й недопущення турків до управління цими територіями. Польське королівство вимушено шукало компромісу і балансувало між двома потужними імперіями – Габсбургами і Османами. Визнання Польщі гарантом дотримання та виконання угорських домовленостей закріпило позиції Ягеллонів на міжнародній арені, визначивши за королем роль миротворця на східних теренах Європи. Це добре простежується у переговорних процесах 1530–1533 та 1537–1538 рр. між Яношем Заполья та Фердинандом I Габсбургом.

Для Польського королівства укладення Надьварадського договору у 1538 р. мало остаточно завершити розподілення ролей в Угорщині. Одруження у 1539 р. Яноша Заполья та польської принцеси Ізабелли доньки Сигізмунда I в майбутньому закріпило б інтереси і вплив Ягеллонів в країні. Несподівана смерть Яноша Заполья у цьому ж році перекреслила успіхи польської дипломатії. Невиконання умов угоди 1538 р. зі сторони вдови народного короля стало причиною початку османсько-габсбурзької війни, яка закінчилась фактичним поділом Угорщини. Ставка Сигізмунда I на шлюбні контракти зазнала краху, а дипломатична діяльність польського короля в умовах угорського конфлікту відійшла від державних та династичних інтересів і впродовж 1542–1548 рр. зосередилася виключно на приватній площині. Ці події стали причиною втрати Польщею впливу на угорське питання, що в свою чергу призвело до виключення королівства з процесів прийняття ключових політичних рішень у Центрально-Східній Європі. Вирішення проблеми спадку Яноша Заполья династією Ягеллонів не було більше можливо ні дипломатичним, ні військовим шляхом. З початку 1540-х рр. Польща не приймала участі в угорському конфлікті та відмовилась від усіх претензій зі сторони Ягеллонів на території так званої корони святого Стефана. Втрата Угорщини для Польського королівства визначила завершення боротьби з Габсбургами за статус провідної політичної сили у Центрально-Східній Європі на користь останніх.

Отже, за правління Сигізмунда I умовно можна виділити чотири етапи у зовнішній політиці Польського королівства у Центрально-Східній Європі – 1507–1515 рр., 1515–1525, 1526–1528 та 1528–1548 рр. На кожному з них статус Ягеллонів визначався їх відносинами з Габсбургами. На початку правління і до 1526 р. Сигізмунд I вбачав майбутнє власної династії у встановленні її політичного панування в регіоні під егідою Польщі. З початком угорського конфлікту у 1526 р.

відбувалась поступова трансформація зовнішньополітичних концепцій Сигізмунда I. До 1540-х рр. зміст його політики полягав у збереженні позицій династії в Центрально-Східній Європі, але поділ Угорщини між Османами та Габсбургами відсунув Польщу на другорядне місце.

Зовнішня політика королівства під проводом династії Ягеллонів і залучення держави до міжнародних процесів та конфліктів першої половини XVI ст. окреслили бачення країною своєї ролі та статусу на політичній мапі Європи. Ступінь залучення Польського королівства до подій у Центрально-Східній Європі, зокрема до війни в Угорщині, визначили її власне майбутнє, повністю розвернувши зовнішньополітичні пріоритети держави з Заходу на Схід в останні роки правління Сигізмунда I. Це стало причиною привалювання східного вектору у зовнішній політиці держави у наступний період, з часом зробивши його традиційним для польської політики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у фахових виданнях

1. *Звягіна О.* Королівство Польське і війна в Угорщині у період 1526–1528 рр. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2016. Вип. 2, Ч. 1. С. 114-119.
2. *Звягіна О.* Формування нових особливостей політичного розвитку Центрально-Східної Європи. Боротьба за угорську та чеську корони 1526 р. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2015. Вип. 2, Ч. 2. С. 73-81.
3. *Звягіна О.* Королівство Польське і Франція: особливості міжнародних зв'язків у 1500–1525 рр. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2014. Вип.1, Ч. 1. С. 135-141.
4. *Звягіна О.* Ягеллони та Габсбурги: Боротьба за імперську корону (1519 р.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2014. Вип. XXXIX. С. 197-203.
5. *Звягіна О.* Польсько-габсбурзькі відносини у другій половині XV – першій половині XVI ст. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2013. Вип. XXXVII. С. 205-210.
6. *Звягіна О.* Ян Дантишек – перший польський дипломат (1485-1548) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2013. Вип. 2, Ч. 1. С. 161-166.
7. *Звягіна О.* Дипломатія Королівства Польського та Речі Посполитої у кінці XV – початку XVII ст. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2013. Вип. 71 (№4). С. 316-322.

Статті у виданнях включених до міжнародних наукометричних баз

8. *Звягіна О.* Особливості польсько-угорських відносин на фоні посилення політичного впливу Габсбургів у Центрально-Східній Європі в 1507–1515 рр. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2017. Вип. 47. С. 291-296.

Публікації в інших наукових виданнях

9. *Звягіна О.* Міфи сучасності: Центральна Європа // По той бік Дніпра: вплив контраверсійних образів «іншого українця» на формування ментальних кордонів: Науковий збірник. 2015. С. 51-54.
10. *Звягіна О.* Особливості польсько-іспанських міжнародних відносин у першій половині XVI ст. // VIII Богданівські читання. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з нагоди 419-річчя від дня народження гетьмана Богдана Хмельницького. 2014. С. 255-258.
11. *Звягіна О.* Польща і Ватикан: особливості відносин у першій половині XVI ст. // Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2014»: у 7 т. / Запорізький національний університет. 2014. Т. I. С. 32-34.
12. *Звягіна О.* Перший Віденський конгрес як фактор розвитку регіону Центрально-Східної Європи у першій половині XVI ст. // Молода наука. Збірник наукових праць студентів та аспірантів і молодих вчених історичного факультету Запорізького національного університету. 2014. Вип. 5. С. 90-93.
13. *Звягіна О.* Особливості боротьби за чеську корону між Габсбургами та Ягеллонами у 1526 р. // Історичні етюди. Збірник наукових праць. 2014. Вип. 4. С. 130-132.
14. *Звягіна О.* Організація дипломатії Королівства Польського у кінці XV – початку XVII ст. // ОДІССОС. Актуальні проблеми історії, археології та етнології. Матеріали V-ї міжнародної конференції «Одеські читання-2013». 2014. С. 304-306.
15. *Звягіна О.* Організація дипломатії Речі Посполитої у середині XVI на початку XVII ст. // Молода наука. Збірник наукових праць студентів та аспірантів і молодих вчених. 2013. Т. I. С. 202-206.
16. *Звягіна О.* Реформація і міжнародні відносини у Центрально-Східній Європі (перша половина XVI ст.) // Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір. Збірка присвячена 500-тій річниці початку Реформації у Європі. 2017. С. 51-54.
17. *Звягіна О.* Місце Польщі в Європі (перша половина XVI ст.) // Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода Наука – 2016». 2016. Т. I. С. 22-23.

АНОТАЦІЯ

Звягіна О.М. Зовнішня політика Польського королівства у Центрально-Східній Європі в умовах міждинастичного суперництва Ягеллонів і Габсбургів (1507–1548 рр.) – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2018.

Після коронації Сигізмунда I Ягеллона відбулись значні зміни у зовнішній політиці Польського королівства. Це пов'язано з бажанням короля закріпити власні династичні позиції у Центрально-Східній Європі. У той же час, тотожність

інтересів Ягеллонів і Габсбургів стали причиною політичного протистояння. На першому етапі рівність сил змусила їх до пошуку компромісу, результатом чого стало проведення Першого Віденського конгресу у 1515 р. Рішення конгресу встановили політичну рівновагу у регіоні і статусу кво між династіями до 1526 р. Смерть небожа Сигізмунда I Людовика II у 1526 р. і початок боротьби за корони Чехії та Угорщини визначили майбутнє Ягеллонів. Апогеем протистояння за владу у Центрально-Східній Європі стала війна в Угорщині між Габсбургами та трансильванським воеводою Яношем Заполья, якого неофіційно підтримував польський король. Включення до воєнного протистояння Османської імперії ускладнило ситуацію і загрожувало появою турків на кордонах Польщі. Політика Сигізмунда I у цей період представляла балансування між Габсбургами і Османами з метою збереження власних позицій в регіоні. Ступінь залучення Польщі до угорського конфлікту у 1526–1548 рр. визначила не тільки статус країни у Центрально-Східній Європі, але й її місце у системі європейських міжнародних відносин та пріоритетні напрями зовнішньої політики держави у наступний період.

Ключові слова: Ягеллони, Габсбурги, Польське королівство, Угорщина, Чехія, Центрально-Східна Європа, зовнішня політика, династична політика, дипломатія, міжнародні відносини.

АННОТАЦІЯ

Звягина А.М. Внешняя политика Польского королевства в Центрально-Восточной Европе в условиях междинастического соперничества Ягеллонов и Габсбургов (1507-1548 гг.) – на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. Киевский университет имени Бориса Гринченко. – Киев, 2018.

После коронации Сигизмунда I Ягеллона произошли значительные изменения во внешней политике Польского королевства. Это связано с желанием короля закрепить собственные династические позиции в Центрально-Восточной Европе. В то же время, идентичность интересов Ягеллонов и Габсбургов стали причиной политического противостояния. На первом этапе равенство сил заставило стороны пойти на компромисс – проведение Первого Венского конгресса в 1515 г. Его решения установили статус кво между династиями до 1526 г. Смерть племянника Сигизмунда I Людовика II в 1526 г. и борьба за короны Чехии и Венгрии определили будущее Ягеллонов. Апогеем противостояния за власть в регионе стала война в Венгрии между Габсбургами и трансильванским воеводой Яношем Заполья, которого неофициально поддерживал польский король. Включение в конфликт Османской империи усложнило ситуацию и грозило появлением турок на границах Польши. Политика Сигизмунда I в этот период представляла собой балансирование между Габсбургами и Османами с целью сохранения собственных позиций. Степень вовлечения Польши в венгерский конфликт в 1526–1548 гг. определила не только статус страны в Центрально-Восточной Европе, но и ее место в системе

европейских международных отношений и приоритетные направления внешней политики государства в последующий период.

Ключевые слова: Ягеллоны, Габсбурги, Польское королевство, Венгрия, Чехия, Центрально-Восточная Европа, внешняя политика, династическая политика, дипломатия, международные отношения.

SUMMARY

Zvyagina O.M. Foreign policy of the Kingdom of Poland in Central-Eastern Europe in terms of inter-dynasty competition between Jagiellonians and Habsburgs (1507–1548). – Manuscript.

Dissertation for the Candidate degree in Historical Sciences, specialty 07.00.02 – World history. – Borys Grinchenko Kyiv University. – Kyiv, 2018.

After the coronation of Sigismund I the Jagiellon significant changes have come in the foreign policy of the Kingdom of Poland. They were due to the desire of the king to strengthen the positions of his own dynasty in Central-Eastern Europe. At the same time, the identity of the interests between Jagiellonians and Habsburgs caused political confrontation. At the first stage, equality of forces made them to seek a compromise, which led to the First Congress in Vienna in 1515. The decisions of the Congress established a political equilibrium in the region until 1526. Death of Sigismund's I nephew Louis II in 1526 and the beginning of the struggle for the crowns of the Bohemian and Hungary Kingdoms identified the future of the Jagiellonian dynasty. The highest point of confrontation in Central-Eastern Europe was the war in Hungary between archduke Ferdinand I Habsburg and Voivode of Transylvania John Zápolya, whom unofficially was supported by Polish king. Inclusion of the Ottoman Empire in this military confrontation complicated the political situation and threatened the emergence of Turks on the Poland's borders. Sigismund's I foreign policy during this period represented a balancing between Habsburgs and Ottomans, in the goal to maintain his own political positions in the region. The degree of Polish involvement in the Hungarian conflict in 1526–1548 determined not only the status of the country in Central-Eastern Europe, but also its place in the system of European international relations and the priority directions of its foreign policy in the next period.

Key words: Jagiellonians, Habsburgs, Kingdom of Poland, Hungary, Bohemia, Central-Eastern Europe, foreign policy, dynastic policy, diplomacy, international relations.

Підписано до друку 04.09.2018 р. Формат видання 60x84/16.
Ум. др. арк. 1,16. Тираж 104 пр. Зам. № 8-084.
Київський університет імені Бориса Грінченка.
04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.
Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру
ДК № 4013 від 17.03.2011 р.